

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic

Volume 11/1 Winter 2016, p. 161-174

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9410>

ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

 Received/Geliş: 01.03.2016

 Accepted/Kabul: 25.03.2015

 Referees/Hakemler: Prof. Dr. Mehmet KÖÇER –
Prof. Dr. Muhittin ELİAÇIK

This article was checked by iThenticate.

KADI SİCİLLERİNDE AİLE KURUMUNA DAİR HUKUKİ UYGULAMALAR (KIRŞEHİR ÖRNEĞİ)

*Mehmet Esat SARICAOĞLU**

ÖZET

Toplumların ve devletlerin temel taşı ailedir. Aile ise bir erkekle bir kadının nikâh adı verilen bir sözleşmeyle bir araya geldikleri yuvanın adıdır. Nikâh sözleşmesinin akdedilmesiyle beraber bizzat akdin kendisinin varlığıyla alakalı davalar olabileceği gibi; bu sözleşmeyi sonlandıran boşanma halinde ve eşler arasında, zaman zaman nikâhın bulunduğu, boşanmış olma iddiaları mahkemelerde şahitlerle ispat edilmeye çalışılmış ve bu davalarla ilgili hukukî sonuçlar oluşmuştur. Boşanmaya bağlı olarak erkeklerin, karılarına ödemekle yükümlü oldukları mehir ile eşleri ve bakmakla yükümlü oldukları küçük çocuklarının nafakalarını sağlama yükümlülüğü de önemli bir yer işgal etmektedir. Evlilikle ortaya çıkan bir başka hukukî durum ise aile bireylerine ait malların paylaşım durumudur. Servetin bireysel olduğu temel kuralından yola çıkarak eşlerden her hangi birisinin ölümü durumunda ona ait servetin geride kalan vârislere taksimi önemli bir husus olmuştur. Vârisler arasında bir anlaşmazlık olmaması durumunda miras taksiminin taraflarca halledilmesi esas kabul edilmiştir. Eğer mirasın muhafazasını gerektiren hak sahipleri mevcutsa, böyle zamanlarda bölüşüm yargıç kontrolünde gerçekleştirilmiştir. Mirasın tasarrufuna ehil olmayan vârisler ise küçük çocuklar, kayıplar ve mecnunlar sayılmıştır. Vârisler arasında bunlardan bir veya birkaç kişi mevcutsa, onların payları ayrılarak vasilik tabir edilen koruyucu bireyler vazifelendirilmiş ve sonraları da kurum görevlendirilmiştir. Vasiler genellikle bu şahıslarla kan bağı olan kişilerden seçilmiştir. Ancak 19. yüz yılın ortalarından sonra hem mirasa tasarruf yetkisi olmayanların mirasını korumak hem bu payları nemalandırarak, çoğaltmak ve hem de kredi ihtiyacı olanlara kredi sağlamak amacıyla Emvâl-i Eytâm Sandıkları kurulmuş böylece bu miraslar için ekonomik bir alan geliştirilmiştir. Ayrıca fakir veya kimsesiz çocukların varlıklı ailelerin yanlarında ve terbiyesinde ücretle

* Yrd. Doç. Dr. Kırıkkale Üniversitesi, El-mek: msaricaoglu@yahoo.com

istihdamı sağlanmıştır. Onlar için kararlaştırılacak bu ücretlerinin yetişkin hale geldiklerinde kendilerine teslim edilmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmayla Osmanlı toplumunda aile ve ona bağlı hukukî uygulamaların değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Ve bu çalışma bir hukuk tarihi çalışması olarak ön görülmemiştir. Bir de Osmanlı'daki uygulamalar değerlendirilirken konsept olarak günümüz Türkiye'sinin uygulamalarıyla kıyaslanmaktan uzak durulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nikâh, Boşanma, Miras, Mahkeme, Nafaka, Vesayet

LEGAL PRACTICES REGARDING THE INSTUTION OF FAMILY IN COURT REGISTRIES (KIRŞEHİR CASE)

ABSTRACT

The keystone of the states and societies is family. Family is the home within a man and a woman come together with a wedding. There are cases on the existence of the marriage, or in case of divorce, the existence of divorce is tried to be proved with the witnesses. The mehir, the money men had to pay to their wives in case of divorce, and nafaka, regular pay for their responsibility on their wives and children occupy an important place. Another important law issue in marriage is the participation of properties belong to the family. Due to the law of private property, in case of death, the participation of the property belong to him/her among the heirs was an important issue. In the absence of a disagreement, the participation of the inheritance among the heirs was an accepted procedure. If there are beneficiaries, the participation is actualized before a judge. Little children, loss members and crazies were accepted as incompetent heirs. If there are incompetent heirs, their shares was managed by protectors or institutions. Protectors were usually chosen among the kin. But after the mid-19th century, for both to protect incompetent heirs and to provide credits for borrowers, Emval-i Eytam cooperatives were established. In this way the economic basis for the inheritance is expanded. In addition, poor and orphan children were employed in wealthy families. Their salaries tried to pay them in their adulthood.

In this study, family and the relative law applications in the Ottoman society is tried to be analyzed. And this study is not be seen as a legal history. Besides, it is tried to be avoided from the compare of Ottoman and modern-Turkish applications.

STRUCTURED ABSTRACT

This study aims to analyze the two dimension of the family. The former is the family institution with wedding and its demise with divorce. The latter is property gains with marriage contracts. **The**

Turkish Studies

heritage means the participation of the properties due to death of the owner. There are affairs such as **Mehir** and **alimony**, the amount of money which the husband has to pay to his wife in case of divorce, and the handling of **tutelage** process for who lost his/her custodian.

It has been observed that there are cases both on marriages and heritage in court registers of the district of Kırşehir which we take as an example. If these registers are summarize:

The keystone of the states and societies is family. Family is the home within a man and a woman come together with a wedding. There are cases on the existence of the marriage, or in case of divorce, the existence of divorce is tried to be proved with the witnesses. The *mehir*, the money men had to pay to their wives in case of divorce, and alimony, regular pay for their responsibility on their wives and children occupy an important place.

Another important law issue in marriage is the participation of properties belong to the family. Due to the law of private property, in case of death, the participation of the property belong to him/her among the heirs was an important issue. In the absence of a disagreement, the participation of the inheritance among the heirs was an accepted procedure. If there are beneficiaries, the participation is actualized before a judge. Little children, loss members and crazies were accepted as incompetent heirs. If there are incompetent heirs, their shares was managed by protectors or institutions. Protectors were usually chosen among the kin.

But after the mid-19th century, for both to protect incompetent heirs and to provide credits for borrowers, *Emval-i Eytam* cooperatives were established. In this way the economic basis for the inheritance is expanded. In addition, poor and orphan children were employed in wealthy families. Their salaries tried to pay them in their adulthood.

In this study, family and the relative law applications in the Ottoman society is tried to be analyzed. And this study is not be seen as a legal history. Besides, it is tried to be avoided from the compare of Ottoman and modern-Turkish applications. We can present the results of this study in this way:

The unity of the partners and their children are guaranteed legally in terms of lineage and protection. The wedding which we can accept as a contract triggered some legal applications and such as divorce, alimony and conflicts on divorce.

One of the rights which the marriage creates, is *mehir*, men have to pay their wives. The amount of it is determined in the moment of wedding, if not is it determined with the principle of equality. This amount is the initial loan of the man therefore first it is paid from the heritage. Thus, the conflicts on *mehir* is an usual case topic for courts. *Mehir* is an application which makes men more cautious towards divorce and provides a social security for women.

Naturally, after the formation of family, there would be movable and unmovable properties belongs to the family. In case of death the participation of these properties became a necessity. The determination of inheritors according to their lineage is also an important issue. The

Turkish Studies

solution of conflicts between inheritors and protection of inheritors who couldn't claim his/her share are important duties of the statesman.

For the purpose of the protection of inheritance by statesman, an institution named *Emval-i Eytam* İdaresi was founded after *Tanzimat*. In this way it is prevented inheritance to be claimed by malicious people, and guaranteed their return to the rightful owners. Besides, they are managed as credit and supplied the credit demand of the deprived people.

Both orphans and poor children were given as foster child to the rich people. In this way they are both protected and take their payment when they became adults. All of these topics are proceeded under the legal supervision and registered in court registers.

Doubtfully there are legal arrangements in modern Turkey on these subjects. However it is tried to be avoided from the compare of Ottoman and modern-Turkish applications and tried to present the situation on Ottoman legal institutions.

In this regard, it has been observed that the inheritance and marriage laws of the family institution, which forms core of Ottoman society, is protected and supervised under legal control.

Keywords: Wedding, Divorce, Court, Nafaka, Tutelage

AMAÇ

İslam dini ve Osmanlı Devleti'ndeki hukukî normlar birlikte düşünüldüğünde bu çalışma bir hukuk tarihi araştırması gibi düşünülebilir. Ancak biz hiçbir zaman bir hukuk tarihçisi gibi davranmayacağız. İslam hukukunun evlilik ve evlilikten doğan diğer normlarını değerlendirmek suretiyle bir fıkıhçı gibi düşünme yoluna da yönelmeyeceğiz. Bir tarihçi olarak bu çalışmayla, Osmanlı Devleti'nde yargı kurumlarının, ailenin karşılaştığı hukukî konulardaki uygulamalarını, kadı sicillerindeki kayıtlarından izleyerek değerlendirmeye çalışacağız. Çünkü bu çalışma sosyo-ekonomik konuları içeren bir çalışmadır ve tarihçilerin yapması gerektiği tarafımızdan düşünülmektedir. Çalışmamız bu ön kabul dikkate alınarak incelenmelidir.

AİLE

Sosyal bir müessese olduğu kadar hukukî bir mahiyet de taşıyan aile, eşler ve eğer varsa çocuklardan oluşmaktadır. Ailenin oluşması için de bir sözleşme (akit) olarak nikâh kavramı ile karşılaşmaktayız. Temeli İslam hukukuna dayalı olan bu sözleşmede evlenme teklifi (*icâb*) ve bu teklifin kabul edilmiş (*kabûl*) olma (Bilmen, 1969a: s. 15) şartına ilave olarak peşin (*mu'accel*) ve zamana bırakılmış (*müeccel*) mehir (Bilmen, 1969a: s. 114-142) miktarlarının kararlaştırılması ve peşin olan mehrin ödenmiş olması şartı bulunmaktadır (Bilmen, 1969a: s. 115). Nikâh esnasında mehrin olmayacağı şart koşulmuş olsa bile bu şarta itibar edilmeyerek mehir tahakkuk eder; ancak kadın dilerse mehrini kocasına bağışlayabilir. Bu icap-kabul ve mehirden oluşan iki şartın aynı mekânda gerçekleşmesi ve bu esnasında hale şahit olacak kişilerin bulunması nikâhın sıhhati açısından gereklidir (Bilmen, 1969a: s. 15).

Bu çalışmada örnek merkez olarak aldığımız Kırşehir'e ait kadı sicillerini incelediğimizde açılan davalar ve dava sonunda verilen hükümler ve ilamlar, Osmanlı ailesinde nikâh akdiyle oluşan aile birliği, beraberinde birçok hukukî sonuç da doğurmuş olup bu sonuçları şu şekilde sıralamak mümkündür:

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/1 Winter 2016

1. Nikâh akdinin gerçekleşmesi:

a. Evlilik akdinin gerçekleşebilmesi için tarafların, gerek akrabalık gerekse diğer sebepler dolayısıyla evliliğine engel bir hallerinin bulunmaması ve bu akde taraflar bizzat veya vekilleri aracılığıyla her hangi bir baskı altında kalmadan kendi rızaları ile evet demeleri gerekmektedir (Bilmen, 1969a: s. 14; Türk Medeni Kanunu 2. Kitap Madde 142).

b. Evlenecek kişi/ler nikâh akdi için şahitler huzurunda diledikleri kişiyi nikâhını akdetmek üzere vekil olarak da tayin edebilir; vekil/ler de yine şahitler huzurunda müvekkilleri adına diğer şartları da yerine getirerek nikâh akdini icra edebilir/ler (Bilmen, 1969a: s. 44-50).

c. Evlenecek olan/lar eğer yetişkin değil ise bu takdirde babaları tarafında veli sıfatıyla nikâhlanmaları mümkün olmaktadır. Hatta bu tür nikâhlar vasiler tarafından da akdedilebilmektedir (3 Nolu Kırşehir Şeriye Sicili: s. 97)¹. Ancak bu nikâh reşit olmayan çocuğun (ve özellikle kız çocuğun) buluş çağına eriştiği anda nikâh akdini kabul ettiğini ifade etmesiyle mümkün olabilmekteydi (8 Nolu KŞS: s. 312).

d. Buluşa ererek yetişkin olan yani ilk adet kanamasını gören kız, bu durumunu şahitlerle ispat ederek söz konusu nikâhı kabul etmediğini ifade etmek amacıyla kadıya müracaat ederse (*hıyâr-ı buluş*) akdedilmiş olan bu nikâh geçersiz sayılmaktadır. Bu arada buluş çağından önce tarafların zıfafi söz konusu değildi. (İslam hukukunda erişkinlik yaşı kişinin cinsel olarak erişkinliği ile alakalıydı.) Cinsel erginliğe ulaşan kişiler bâliğ olarak kabul edilir ve bireysel sorumlulukları eğer temyiz kabiliyetleri de varsa tahakkuk etmiş olurdu.

e. Nikâh iddiası: Nikâhın alenileştirilmesi için ısrarla şahitler huzurunda akdedilmesi icap eden bir işlem olması şart iken zaman zaman tarafların (özellikle de erkek tarafının) bir araya gelmemiş (zıfaf gerçekleşmemiş) olsalar bile aralarında nikâh akdinin bulunduğu dair iddiaların kadı sicillerinde kayıtları bulunmaktadır (3 Nolu KŞS: s. 43)². Böyle bir iddia genellikle ikinci bir nikâh akdi esnasında ortaya çıkmakta ve nikâh iddiasında bulunanın ispat etmesi gereken bir süreç olarak işlemiştir (3 Nolu KŞS: s. 42). Eğer ortada alenileşmemiş bir nikâh söz konusuysa bu durumda kıyılmak istenen ikinci nikâhın hukuki durumu ile iddia edilen nikâh akdi esnasındaki mehrin durumu öne çıkmaktadır (3 Nolu KŞS: s. 181; 8 Nolu KŞS: s. 264,265).

2. **Boşanma (Talak):** Boşanma esas olarak erkeğin mehir, nafaka ve iddet (evlenememe hali) süresince ikamet edeceği meskeni (süknâyı) sağlama karşılığı olarak karısından ayrılma iradesidir. Literatürde talak olarak ifade edilen bu uygulama dönüşlü (*ric'î*) ve dönüşsüz (*bâin*) olmak üzere iki şekilde ortaya çıkmaktadır (Bilmen, 1969a: s. 180-263).

a. Erkeğin Boşaması: Boşanmada esas olan erkeğin dönüşlü boşama yapması ve iddet süresinin sonunda eğer bu evliliği kurtarma ihtimali kalmamışsa dönüşsüz boşama aşamasına geçmesidir. Dönüşsüz boşama ile artık kadının başka bir evlilik yapmadan bu çiftin yeniden evlenmeleri mümkün değildir. (Yeni bir evlilik şartı sosyal hayatta *hülle ve zevç-i âher* olarak adlandırılan yapay ve ahlâkî olmadığı söylenebilen usullerlebu kural delinmeye çalışılmıştır. Bu yüzden dönüşlü boşama bazı fıkıh âlimleri tarafından şart koşulmuş dönüşsüz olsa bile boşama dönüşlü olarak değerlendirilmiştir.) Erkeğin karısını boşaması halinde nikâh akdi esnasında müeccel (sonraya bırakılmış) olarak belirlenen mehir artık muaccel yani peşin hale dönüşür. Ayrıca iddet süresi olarak ifade edilen üç temizlenme süresi geçinceye kadar da karısının başka bir evlilik yapması mümkün olmadığı için nafakasını yani yiyecek ve giyeceğiyle yaşayacağı meskeni (süknâsını) temin etmek yani giderlerini karşılamak erkeğin yükümlülüğündedir (9 Nolu KŞS: s.

¹ Kırşehir Şeriye Sicili bundan sonra KŞS olarak gösterilecektir. 9 Nolu KŞS. s.110 nolu kayıta çocukken vasisi halası tarafından nikâhı kıyılmış olan Emine'nin yetişkin olunca bu nikâhı reddettiğine dair mahkeme kaydı yer almaktadır.

² Bu ilamdaki dava sonucunda evliliğin tesciliyle davalı hanımın karı-kocalık hukukuna uyması gerektiği anlatılmaktadır.

260). Hamilelik durumunda ise iddet süresi çocuğun dünyaya gelişine kadar devam eder. Zaten iddetten amaç nesebin karışmaması ve çocuğun babasının sağlıklı bir şekilde tespit edilebilmesidir. Sıklıkla görülen uygulama erkeğin karısını boşamasıdır (8 Nolu KŞS: s. 28). Böyle durumlarda iddet, nafaka ve mehir yükümlülüğü erkek tarafından karşılanması zorunlu hallerdir (8 Nolu KŞS: s. 312)³. Bu İslam dininin temel kurallarından biridir⁴. Bu bedellerin ödenmemesi durumunda karısını boşayan kişi mahkemeye verilir ve hâkim kararıyla tahsilât gerçekleştirilirdi (8 Nolu KŞS: s. 18). Boşama işlemi şahitler huzurunda karısının yüzüne karşı olabileceği gibi, vekâletle ve mektup yoluyla da olabilmekteydi (9 Nolu KŞS: s. 119). İster mua'ccel ister müeccel olsun mehir kadın için boşanma sonrası bir sosyal güvence olarak düşünülmelidir. Buna karşılık Osmanlı Devletinde mehir rakamları, oldukça yüklü meblağlara ulaştığı için erkeklerin karılarını boşama konusunda daha temkinli davranmalarına sebep olmuştur.

b. Kadının Boşanmaya Talip Olması:

ba. Geçimsizlik (adem-i hüsn-i mu'âşeret/imtizâc) dolayısıyla kadın boşanmak için mahkemeye müracaat edebilirdi. Eğer eşler arasında uyumsuzluk ve huzursuzluk ortaya çıkar ve bu durum kadı tarafından da makul kabul edilirse, kadı kadının talebi doğrultusunda boşanmalarına hükmederek evliliği bitirebilirdi (8 Nolu KŞS: s. 18, 27).

bb. Kadının boşanma talebinde bulunabilmesi için bir başka sebep de sağlık problemleridir. Bu problemlerden en çok rastlanana ise erkeğin iktidarsızlığıdır (innîn). Kadın, kocasının iktidarsız olduğunu iddia ederek boşanmak amacıyla kadıya başvurabilmekte ve kadı da böyle durumlarda boşanmaya hükmettiği görülmektedir (3 Nolu KŞS: s. 97). Her iki durumda da Osmanlı kadı sicillerinde görülen uygulama kadının mehir ve nafaka haklarından vaz geçmesi şartıdır (9 Nolu KŞS: s. 152). Bu şart, mehir uygulamasının kadınlar tarafından art niyetle kullanmalarına engel olmak olduğunu düşündürmektedir.

bc. Talak iddiası: Tıpkı nikâh iddiasında olduğu gibi, kadınların kocaları tarafından çoğunlukla da dönüşsüz (bâin) olarak boşanmış olduklarını iddia ettikleriyle karşılaşılmaktadır (3 Nolu KŞS: s. 34). Bu tür davalar ise kocaların, karılarının kendilerine itaat etmemelerine (naşizelik) karşılık karılarının kendilerini boşanmış olduklarını iddia etmeleri dolayısıyla ortaya çıkmaktadır. Mahkeme sürecinin sonunda kadı tarafından ya boşanmaya veya kadının kocasına itaat etmesi için uyarılmasına hükmedilirdi (8 Nolu KŞS: s. 40 ; 9 Nolu KŞS: s. 42; 20 Nolu KŞS: belge 314).

3. Nikâh Akdiyle Erkek İçin Ortaya Çıkan Mali Sorumluluklar:

a. **Kararlaştırılmış Mehir/ler:** Yukarıda da anlatılmaya çalışıldığı gibi, nikâhın temel şartlarından olan peşin ve vadeli mehirlerin miktarı, nikâh kıyıldığı sırada belirlenmiş ise bu tür mehirler mehir-i müsemmâ (kararlaştırılmış mehir) denir. Bu mehirlerin cinsleri ve tutarları tarafların rızasına bağlıdır. Vadeli mehirler ise erkeğin ölümü halinde mirasından ayrılacak en öncelikli borcu olarak işlem görmüştür. Aynı şekilde karısını boşaması durumunda da mehir ve nafaka, hemen ödenmesi gereken borç olarak kabul edilmektedir (8 Nolu KŞS: s.44, 139).

b. **Mehir-i Misl:** Nikâh akdi esnasında vadeli mehirin cins veya miktarı belirlenmemiş ise bu defa da mehir-i misl geçerli olmaktadır (Bilmen, 1969a: s. 140). Mehir-i misl, sosyal statüde kadının babasının dengi olan kişilerin kızlarının mehirleri kadar kabul edilmesiydi (3 Nolu KŞS: s.

³ Boşanan kadının mehrini talep ettiği bu ilamda, kocası mehirini ödemediğini ifade ederek talebi reddetmiş ancak bu iddiasını ispat edemediği için hâkim mehirin ödenmesine hükmetmiştir.

⁴ Talak Suresi Ayet 6, Ayetin meali şöyledir: O kadınları, gücünüz ölçüsünde oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun ve onları sıkıştırmak için kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Şayet gebe iseler, yüklerini bırakıncaya kadar onları besleyin. Sonra sizin için emzirirlerse ücretlerini verin ve aranızda güzellikle konuşup danışın. Güçlük çekerseniz çocuğu, başka bir kadın emzirecektir.

91,102)⁵. Zaten nikâh esnasında gerek-şart olmasa da denklik (küfüvv) dikkat edilmesi gereken bir husus olarak ifade edilmektedir. Denklik ise erkeğin sosyal statüsünün gelinin babasının statüsüne yakın olması demektir. Tersi ise erkeğin kabul edebileceği bir husus olduğu için, çok sakıncalı bir husus olarak kabul edilmemiştir. Bu gün için denklikte kadınların sosyal statüleri, babalarının sosyal statülerinden daha çok özen gösterilmesi gereken bir husus olduğu düşünülmelidir.

c. **Evlilikte Ailenin Geçiminin Sağlanması Yükümlülüğü:** Evlilik, kocanın ailenin her türlü yükümlülüğünü de kabul etmesi demektir. Yani erkek evlilik ile eşinin ve dünyaya gelecek çocuklarının her türlü ihtiyacını sağlamakla yükümlüdür. Söz gelimi koca, zengin de olsa karısının her türlü ihtiyacını karşılamakla yükümlü iken zengin kadın, kocasına hiçbir mali katkıda bulunmak zorunda değildir. Hatta zengin olan kadın kocasına zekâtını verebilirken tersi asla geçerli olamaz. Bu bağlamda kadın kocasının anne-babasından ayrı, kendisine ait anahtarı bulunan bir meskeni talep etme hakkına sahiptir. Eğer bu gerçekleşmezse kadın babasının veya başka bir yakınının evine gitme ve bundan dolayı da kocasından bu konuda yaptığı harcamaları ve nafakasını talep etme hakkına sahipti (3 Nolu KŞS: s. 91)⁶. Bu bağlamda ifade edebileceğimiz bir başka uygulama da şudur: Eğer bir koca karısını terk edip başka diyarlara gider ve eşi ve/ya çocuklarının afakasını karşılamazsa, karısı mahkemeye başvurarak onun malını nafakası/ları için harcama veya onun adına borçlanma izni alabilirdi (3 Nolu KŞS: s. 90)⁷.

Ödenecek nafaka miktarı ise aile reislerinin ekonomik durumlarına göre mahkemeler tarafından belirlenmekteydi.

MİRAS

1. Ölüm Dolayısıyla Ortaya Çıkan Haklar ve Miras:

Osmanlı Devletinde mirasla alakalı uygulamalar esas itibariyle İslam hukukuna dayanır. Çünkü şer'î esaslar Osmanlı devletinde Anayasa mahiyetinde kabul edilir, bazı durumlarda padişahlar da ihtiyaçlar ölçüsünde yayınladıkları kanunnamelerle bu alanda kısmî genişlemeler sağladılar (Koçak, 2014: s. 965). Bu düzenlemeler İslam Dininin ana çizgisine uygun olmak zorundadır. Bu temel esas çerçevesinde ister erkek olsun isterse kadın ölen kişinin geride bırakmış olduğu menkul ve gayri menkullerine miras denir. "Ölüm hak miras helal" atasözüyle oldukça net ve bir o kadar da doğru tanımlanan miras, tereke olarak da kayıtlarda ifadesini bulmaktadır. Bu arada ölen kişinin bırakmış olduğu mülklerinin yanı sıra kimi bağış, borç ve defin harcamaları da bulunmaktadır. İşte bu harcamalar da mirastan karşılanırdı. Bağışlar, ölüme bağlı olarak yapılmış ise kişinin başta karısının mehri olmak üzere borçları ödendikten sonra mirasın üçte birini aşmayacak şekilde yerine getirilirdi. Eğer miras borçları karşılamaya yetmezse bu durumda alacaklılar miras/borç ve ödemeler oranına göre ortaya çıkan katsayıyla çarpılarak oransal eşitlik sağlanmaya çalışılırdı. Bu uygulamaya ğarame ve hak sahiplerinin her birine de ğarım adı verilmektedir. Tereke olarak geride kalan her şey *kassâm defteri* olarak adlandırılan defterlerde kayıt altına alınır ve İslam hukukunun *Ferâiz* (Bilmen, 1969b: s. 207-406) olarak adlandırılan hükümleri çerçevesinde hak sahiplerine teslim edilirdi. Vârisler ise, kişinin kendi neslinden gelenler ile kişinin neslinden geldikleri kişiler ve bazı hallerde bu soy bağında kardeşler ve

⁵ Bu belgede mehr-i mislin tespiti için şahitler kadı huzurunda boşanan hanım için "mezbûre Behiyye Hatun'a sinnen ve cemâlen ve mâlen mûmâsile olan hâtonlar bin kuruş mehr-i mu'accel ve bin kuruş mehr-i müeccel tesmiyesiyle tezevvüç itmekde olup müdde'îye-i mezbûrenin mehr-i misli 3 bin kuruş kâfi ve mûnâsib ve mûsâvîdir. Bizler bu hususa bu vech üzere şâhidleriz" şeklinde beyanda bulunmuşlar ve kadı da mehr-i misli onların önerisi doğrultusunda kararlaştırılmıştır.

⁶ Bu belgede ikinci bir evlilik yapıp ilk eşini ve çocuklarını ihmal eden Hacı Hüseyin Efendi, karısının bu iddiasını kabul etmiş ve "mûnâsib bir menzil tehiyye ve tedârik, infâk ve iksâ ile hüsn-i mu'âşeret etmek" hususunda taahhütte bulunmuştur (16 Nolu KŞS: belge 226)

⁷ Bu belgede başka diyara giderek eşi ve çocuğunu terk eden Osman'ın günlük 4 kuruş nafaka ödemesine karar verilmiştir.

kardeşlerin çocukları olmaktadır. Kadıların terekeyle ilgili re'sen işlem yapabilmeleri için vârisler arasında çocuk, kayıp veya deli, en az bir vârisin bulunması şartı yer almaktadır. Eğer ölen kişinin vârisi yok ise mirâs, görevliler tarafından hazine (*Beytü'l-mâl*) hesabına zapt olunurdu (13 Nolu KŞS: s. 347,369). Terekenin tahririnin şart olduğu haller dışında ise ancak vârislerin anlaşmazlığa düşmeleri durumunda kadılar taksimata müdahil olabilirlerdi. Çünkü çoğu zaman varisler, miras taksimatındaki harçlar dolayısıyla mahkemece tahrir yapılmasından kaçınırlardı. Bu açıklamalar ışığında mirasla ilgili şu hususları değerlendirmekte yarar bulunmaktadır:

a. **Yetişkinlerin Miras Durumu:** Ölen kişinin geride bırakmış olduğu vârislerinden yetişkin olanlar kendilerine intikal eden mirasa doğrudan sahip olup ve tasarruf ederlerdi. Miras taksiminde en belirgin farklılık erkek çocukların payının kız çocuklarının payının iki katı olmasıdır. Ölen kişinin vârisleri arasında erkek çocuğun bulunmaması durumunda ise erkek ve kız kardeşler ile onların çocukları *asabe* sıfatıyla (Bilmen, 1969b: s. 270-280; Akyüz: s. 286) hak sahibi olurlardı.

b. **Buluğa Ermemiş (sağır/sağire) Çocuk Vârislerin Bulunması:** Ölen kişinin vârisleri arasında yukarıda da değinildiği gibi küçük çocuk bulunulması halinde terekenin teker teker tespiti; satılarak paraya çevrilmesi ve sonra da hak sahiplerine haklarının teslim edilmesi gerekmektedir. Ancak, çocukların mallarını tasarruf etme ehliyeti olmadığı için onlara yine kadılık tarafından bir *vasî* tayin edilmesi gerekmektedir. Genellikle çocukların vasîleri anneleri olmaktadır. Vasîler çocukların mirasından, onların ihtiyaçlarını karşılamak için harcama yapma yetkisine sahiptir. Ancak bunun için kadının izin vermesi şarttı (3 Nolu KŞS: s. 80, 85, 110, 127). Bunun gibi, eşlerin boşanması üzerine annenin terbiyesine bırakılan çocukların nafaka giderleri için de hâkim kararıyla babanın çocuk/lar için anneye nafaka ödemesine hükmolunurdu (3 Nolu KŞS: s. 109).

c. **Ceninin Mirası:** Mûrisin geride kalan vârisleri arasında anne karnında çocuğu olduğu anlaşılırsa; böyle durumlarda *haml-i mevkuf* (6 Nolu KŞS: s. 102) ⁸adı verilen bu çocuk miras taksimi sırasında teorik olarak erkek olarak kabul edilerek mirası erkek çocuk payı şeklinde ayrılırdı (975 Nolu Ankara Şeriye Sicili: s. 26,106-107,117). Adı da Abdullah (13 Nolu KŞS: s. 295), Ahmed (13 Nolu KŞS: s. 280) veya Mehmed (6 Nolu KŞS: s. 103; 12 Nolu KŞS: s. 5,14) olarak; bazen de sadece *haml-i mevkuf* şeklinde ifade edilirdi. Mûrisin payının erkek olarak ayrılmasının nedeni taksimat yapıldıktan sonra kız olması halinde fazlalığın vârisler arasında tekrar taksim edilmesindeki kolaylık dolayısıyladır. Ancak tarafımızdan incelenen hatırı sayılır tereke defterlerinde bu tür yeniden bir miras taksiminin yapılmasının yanı sıra ikiz olarak dünyaya gelmiş erkek çocuklarla alakalı her hangi bir mahkeme kararına denk gelinmemiştir⁹. Ayrıca tereke taksimatı sırasında mûrisin karısının hamile olduğu düşünülerek cenine pay ayrılmasından sonra, hamileliğin bulunmadığı ortaya çıkarsa ayrılan payın diğer hak sahiplerine dağıtıldığı görülmektedir (6 Nolu KŞS: s. 177).

d. **Kayıp Olanların Mirası:** Her ne sebeple olursa olsun miras taksimi esnasında uzun süredir memleketinde bulunmayıp *diyâr-ı âherdeolanlar* kayıp olarak tanımlanırdı. Mirasları yine

⁸ Osmanlı Devletindeki bu uygulamaya karşın bu gün Medeni Hukuk açısından durum aşağıdaki gibidir: Medeni Kanunda yer alan ilgili hukuksal dayanak oluşturan hükümlere baktığımızda görülecektir ki “cenin”in mirasçı olabilmesi açısından herhangi bir sorun bulunmamaktadır, yeter ki şartlar sağlanmış olsun. Buna göre; “Hak ehliyeti MADDE 8.- Her insanın hak ehliyeti vardır.” “Doğum ve ölüm MADDE 28.- Kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar ve ölümle sona erer. Çocuk hak ehliyetini, sağ doğmak koşuluyla, ana rahmine düştüğü andan başlayarak elde eder. (Çomaklı, Yıldırım, 2013: s. 6).

⁹ Bu uygulamaya karşın günümüz medeni kanununda bu durum şu şekilde uygulanmaktadır: Mirasın paylaşılmasının kanun hükmü gereği ertelendiği durumlardan biri de mirasçılar arasında cenin bulunmasıdır 98. MK m. 643 f. 1'e göre “Mirasın açıldığı tarihte, mirasçı olabilecek bir cenin varsa paylaşma doğuma kadar ertelenir.” Bu hüküm emredici niteliktedir. Mirasçılar arasında cenin bulunduğu halde, ceninin doğumu beklenmeden miras paylaşılmışsa, bu paylaşma hükümsüz olduğundan, cenin tam ve sağ doğduğu takdirde tekrar paylaşma talep edilebilir. (Kurt, 2011: s. 23).

taayin edilen bir *vasîye* teslim edilir (13 Nolu KŞS: kayıt no 367.339) ve dönünceye kadar onun hissesi *vasînin* korumasına emanet edilirdi. Dönüp yurduna gelmesi durumunda ise *vasîye* teslim edilmiş olan mirası onun tarafından kendisine verilirdi.(Kayıp ile alakalı hukukî tartışmalar ise mirası da aşan başlı başına bir kurallar bütünüdür. O yüzden burada fazla bir detaya girmeyeceğiz.)

e. **Deli (Mecnûn) Olanların Mirası:** Tıpkı küçük ve kayıp vârislerde olduğu gibi deliler de mirasa malik, ancak temyiz kabiliyetlerinin bulunmaması nedeniyle mallarını tasarruf yetkisine sahip değillerdir. Bu yüzden mirasın tahririne sebep olan üç unsurdan birisi olarak onlar için de *vasî* ataması yapılarak (6 Nolu KŞS: s. 87; 8 Nolu KŞS: s. 300) iyileşinceye kadar mallarının korunması ve ihtiyaçlarının onlar tarafından sağlanması cihetine gidilmiştir. Vâris olan mecnunlardan başka sağlıklı iken deliren kişiler için de tasarruf ehliyeti kalmadığından bir *vasî-i* kayyım atanması cihetine gidilirdi (6 Nolu KŞS: s. 83).

f. **Küçük Çocuk, Kayıp ve Deli Olan Vârisler İçin Vesâyet:** Genellikle anneleri,(nadir de olsa üvey anneleri (3 Nolu KŞS: s. 127; 12 Nolu KŞS: s. 2) dedeleri, babaanneleri, büyük erkek ve kız kardeşleri, kayıp olanlar için (6 Nolu KŞS: s. 2) kayın pederleri, gibi yakın akrabaları (6 Nolu KŞS: s.8) olanlar arasında *vasîler* belirlenirdi(6 Nolu KŞS: s. 85). Bunların yanı sıra dürüstlüğü ve ehliyeti her kes tarafından kabul edilen mahalleli arasından da *vasîlerin* atandığı görülmektedir (13 Nolu KŞS: s. 185). Eğer *vasîler* *vesâyet* hukukunu ihlal ve emanet edilen malları korumakta itina göstermezlerse veya anneler başka bir evlilik yapacak olurlarsa *vasîlikten* azledilirler; bunun gibi *vasî* ölecek olurlarsa yerlerine kadı tarafından liyakatli başka birisi atanırdı (6 Nolu KŞS: s. 92).

g. **Vasîlerin Bu Mallar Üzerinde Tasarruf Yetkisi:** Kurumsal olarak *vesâyet* oluşturulduktan sonra *vasîler* esasen bu hizmetleri karşılıksız olarak yerine getirmek durumundadırlar. Ancak kendilerinin mâlî yönden sıkıntıda bulunmaları halinde israfı kaçmamak üzere *vesâyeti* altındaki kişilerin mallarından şahısları ve *vasîsi* buldukları kişiler için harcama yapabilme hakları bulunmaktadır. Ancak bu harcamalar insaf ölçüleri içerisinde ve asla israfı kaçmayacak şekilde olması gerekirdi¹⁰. Çünkü yetim malını haksız yere yemek kişinin karnını ateş ile doldurması olarak tanımlanmaktadır¹¹. Buna ilaveten *vasîler* diğer vârislerin talepleri üzerine veya re'sen kendi iradeleriyle, tasarruf ettikleri emlakın onlar için daha yararlı olacağı düşüncesiyle farklı şekillerde değerlendirilmesini mahkmeden talep edebilmekteydiler. Mesela yıkılmaya yüz tutmuş bir evin bakım ve onarım masraflarını karşılama yerine, satılarak bedelinin diğer nakit paralar gibi nemalandırılmasını veya başka bir gayr-i menkule dönüştürülmesini mahkmeden talep edebilmekteydiler (8 Nolu KŞS: s. 273). Bunun gibi *vasîler*, *vesâyetleri* altındaki kişilerin paydaş oldukları gayri menkullerin diğer murislere ait paylarının bir kısmını veya kalanın tamamını satın aldıkları da kayıtlarda görülmektedir (1109 Nolu AKŞ: s.17).

2. Emvâl-i Eytam İdaresinin Vesâyeti:

Mûrisin ölümüyle yapılan miras taksimatında kayıp, mecnun ve reşit olmayan çocukların payı, kurulan yeni bir kuruma devredilerek nemalandırılma cihetine gidilmiştir. Bu kuruma *Emvâl-i Eytâm İdaresi* adı verilmiş ve bu idare tarafından yönetilen fona da *Emvâl-i Eytâm Sandığı* denmiştir. Bu kurum önce *Emvâl-i Eytâm Nezâreti* adıyla 7 Rebiulevvel 1268 (31 Aralık 1851) tarihli nizamnamede yayınlanan bir nizamname ile kurulmuştur (Özcan, 2006: s. 112; Çanlı, 2002:

¹⁰ Nisa Suresi Ayet: 6 Bu ayetin meali şöyledir: "Evlenme çağına gelinceye kadar yetimleri gözetip deneyin. Onların akılcı olgunlaşmalarını görürseniz, mallarını kendilerine teslim edin. "Büyüyecekler de mallarına sahip olacaklar" endişesiyle onları israf ederek, tez elden yemeyin. Zengin olan, onların malını yemekten çekinsin. Fakir olan ise, meşru surette yesin. Mallarını kendilerine verdiğiniz zaman, bunu şahitler karşısında yapın. Hesap görücü olarak Allah yeter".

¹¹ Nisa Suresi, Ayet 10 Meali şöyledir: "Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, muhakkak ki karınlarını ateşle doldurmuş olurlar ve cehennemi boylarlar."

s. 57-73)¹². “Zikredilen nizamname ve sonraki düzenlemeler daha sonra bir araya getirilmiş ve 4 Rabiulevvel 1324/28 Nisan 1906 tarihinde yeni bir nizamname yayınlanmıştır. Bu nizamname öncesine göre daha ayrıntılı ve kapsamlıdır. On fasıl ve 117 maddeden oluşan bu nizamnamede terekelerin tahriri ve muamelelerinin nasıl yapılacağı, Dersaadet Eytâm Müdüriyeti'nin vazifeleri, bilumum emvâl-i eytâmın hesaplarının birleştirilmesi, tenmiye ve muhafazası için oluşturulan sandıkların muameleleri, yetim mallarının idânesi, nema ve anaparalar ile ücret ve sair tahsilatın nasıl yapılacağı, eytâmın iaşesi, yirmi yaşını tamamlayan yetimlerin mallan hakkında yapılacak muameleler, kayıt altına alınması gereken terekelerle ilgili işlemler, tereke tahriri ile görevli memurların vazifeleri, Dersaadet İdare-i Emvâl-i Eytâm Meclisi'nin oluşturulması ve vazifeleri, taşra eytâm müdür ve meclislerinin oluşturulması ve vazifeleri, alınacak harçlar ve bunların kimlere verileceği gibi hususlar ayrıntılı bir şekilde tespit edilmektedir.” (Özcan, 2006: s. 114)¹³ Nitekim İstanbul dışında Anadolu'da muhtelif yerlerde de eytâm sandıklarının oluşturulduğu ve bunların idaresi için Emvâl-i Eytâm İdare Meclislerinin teşekkül ettirildiğini görüyoruz Taşradaki kurumlar sancak merkezlerinde oluşturulmuş ve başında yönetici olarak müdürler yer almıştır. Bu kurum 1927 yılında Emlak ve Eytam Bankası adıyla banka haline dönüştürülmüştür. Bu banka, 1946 yılında Emlak ve Kredi Bankası adını almıştır (Keskin, İnan, Mumcu ve Erdönmez, 2008: s. 3). (Yetimlerin mallarından oluşturulan bu banka şu an itibariyle yolsuzluklar yüzünden tasfiye edilmiş durumdadır.)

Bu idareler, teslim aldıkları mirasları bir tür kredi bankacılığı usulüyle nemalandırarak artırmaya çalışırlardı. Elde edilen gelirler nizamnameler gereğince mirasın sahibinin hesabına ilave edilmekte, belli bir miktarı da idarenin payı olarak sandığa bırakılmaktaydı (13 Nolu KŞS: s. 254-255, 257).

a. İdare Aracılığıyla Mirasın İşletilmesi ve Muhasebelerinin Kontrolü: Mahkemeler tarafından yapılan miras taksimatı sonucunda söz konusu vârislerin hisseleri bu sandıklara teslim edilmekte ve bu idarenin müdürü tarafından da yüzde on-on beş oranındaki bir faiz ile talip olanlara kredi olarak verilmekteydi (9 Nolu KŞS: s. 148). Sandık hesabında bulunan bu paralar, gerek vasî durumunda bulunan kişilere ve gerekse diğer ihtiyaç sahiplerine kefâlet karşılığı borç olarak verilmekteydi. (8 Nolu KŞS: s. 268, 274, 277, 283, 296; 13 Nolu KŞS: s. 148), Belirlenen sürelerin sonunda, yapılan işlemlerin muhasebe kayıtları mahkemelerce kontrol edilmekte ve bu işlemler kadı sicillerine kaydedilmekteydi. Böylece hak sahiplerinin hukuku yargıç teminatı altına alınmaya çalışılmıştır. Mirasın, özellikle vasî durumundaki kişilere borç olarak verilmesi kayıt, kontrol ve özellikle çocukların nafakasının kontrolü ve korunması konusunda kolaylıklar sağlamaktadır.

b. Nemalandırmak Amacıyla Verilen Borçlar İçin Kefâlet Uygulaması: Emvâl-i Eytâm İdaresinin, mirası nemalandırırken uyguladığı yöntem, tıpkı modern bankacılıktaki gibi mevduatın, ihtiyaç sahiplerine borç olarak faiz karşılığı kullanılması yöntemi olmuştur. Ancak verilen borcun geri dönmemesi hak sahipleri açısından üzüntü verici bir durum olacağından, borç alacak kişilerin sağlam bir kefil göstermeleri sağlanarak borç verme işlemi yapılmaktaydı (8 Nolu KŞS: s. 232,341) . Kefil olacak kişilerin kimlikleri, borç alan kişiyle ilişkileri ve yakınlıkları da mahkemeler tarafından kayıt altına alınan hususlar arasında yer almaktadır.

3. Yetişkin Hale Gelenlere Miraslarının Teslimi:

Kayıp olanların memleketlerine geri gelmesi (6 Nolu KŞS: s. 98) ve mecnun olanların da tedavi olmaları sonucunda vasîlerinin tasarrufundaki miras paylarını geri alabildikleri gibi,

¹² “Eytâm Nizamnamesidir”, Düstür, Tertip 1, Cilt:1, 1289, s. 270-275, naklen.

¹³ "Umum Emvâl-i Eytâmın Suret-i İdaresi Hakkında Ta'dilen Kaleme Alman Nizamname" [4 Rebiyülevvel 1324 ve 15 Nisan 1322/1906 tarihli] Düstür, Tertip I, cilt 8, s. 515-548.den naklen.

çocuklar da bu hakka sahipti. Tıpkı velisi tarafından evlendirilen küçük çocukların nikâhlanmasında olduğu gibi, buluş çağına eren yetişkin ve temyiz kabiliyetini haiz çocuk bireyler, ister vasî vesâyetinde olsun isterse Emvâl-i Eytâm Müdürlerinin vesâyetinde bulunsun, yetişkinliklerini şahitlerle ispat ederek miras paylarının tasarrufunu hâkim kararıyla elde ederlerdi (3 Nolu KŞS: s. 68,609,104,109; 9 Nolu KŞS: s. 143; 20 Nolu KŞS: belge 300). Genellikle İdare tarafından borç verilen bu miraslar, çocuk vârislerin buluş çağına ereceği tarih öngörülerek vadelenirdi. Yurduna dönen kayıplar, iyileşen mecnunlar ve yetişkin hale gelen çocukların miraslarının muhasebe kayıtları da kadılar tarafından takip edilir ve sicil defterlerine kaydedilirdi. Bu kayıtlarda asl-ı mâl adıyla terekeden hak sahiplerine intikal eden miktar; bu miktarın kredi olarak kullanıldığı süre içerisinde tahakkuk eden yasal faizi, eytam müdürlüğüne bırakılan kuruştta bir pare oranındaki tutar, hak sahipleri için vesâyet süresinde harcanan nafaka tutarları ve ayrıca muhasebe harçları ayrı ayrı kaydedilirdi. Kalan miktar vârise teslim edilirdi. (6 Nolu KŞS: s. 17).¹⁴

4. Küçük Çocuklar İçin Evlatlık/Besleme¹⁵ Uygulaması:

Çocuklarla ilgili olarak sıklıkla başvuru yapılan uygulamalardan birisi de gerek gerçek anne-babası ve gerekse vasîsi tarafından, yine genellikle kız çocukların zengin ailelerin yanında kiralanması uygulamasıdır¹⁶. Besleme olarak andırabileceğimiz bu uygulamada çocuk, belli bir ücret karşılığı zengin bir ailenin yanına yerleştirilmekte, kararlaştırılan ücretin bir kısmı çocuğun nafakası olarak hesap edilerek ücretinden düşülmekte, kalan kısmı da söz konusu çocuğun hesabına aile veya vasîsi tarafından yetişkin hale gelince kendisine teslim edilmek üzere korunmaktadır. (8 Nolu KŞS: s. 279)¹⁷. Bu uygulamada esas amaç çoğun nafakası konusunda maddî yetersizlikler dolayısıyla bir rahatlama sağlamaktı. Bunun yanı sıra besleme durumundaki çocukları evlerine alan aileler ya kendi çocuklarına arkadaş veya onların emeklerinden yararlanmayı hedeflemekteydiler. Ancak genellikle devlet memuru ve varlıklı olan bu aileler böyle çocukların iyi eğitim alarak yetişmelerine katkı sağlayacakları da düşünülmekteydi.

¹⁴ Mesla bu ilamda asl-ı mal olarak belirtilen tutar 1767 kuruş 20 pare, tahakkuk eden on sekiz aylık faiziyle birlikte 2872 kuruş 20 pare, bu süre içerisinde nafaka giderleri 1103 kuruş ve diğer harcamalar düşüldükten sonra ilgiliye teslim edilen meblağ 1092 kuruş olmuştur. Ayrıca s.45

¹⁵“Çocuklarla ilgili olarak icâr-ı sağîr yani yoksul aile çocuklarının zengin ailelere hizmet karşılığında bakılmak üzere, “besleme, ahretlik, manevî evlât” gibi isimler altında verilmesi de Osmanlı döneminde Müslümanların sıklıkla uyguladıkları bir koruyucu aile yöntemi idi. Burada da esas, ahiret sevabı ümidiyle fakir aile çocuklarının ihtiyaçlarının giderilmesi, yani Allah’ın rızası olup, asla küçüklerin istismarı değildi. Nitekim çocuğun emeğine karşılık belli bir ücret de takdir edilirdi. Bu uygulamaya taraf olanların çoğunluğu kız çocuklarıydı ve genellikle rüş çığıyla sınırlandırılmışlardı. Osmanlı ülkesindeki Gayrimüslimler de icâr-ı sağîr uygulamasını benimsemişlerdi.” (Yazıcı, 2007: s. 15).

¹⁶“Osmanlı uygulamasında bugünkü modern hukukta uygulandığı şekliyle soy bağına dayalı bir evlatlık uygulaması yoktur. Buna karşılık belgelerde özel olarak ifade edilen biçimiyle “*li-ecli't-terbiye ve't-tebenni*” olarak tanımlanan bir İslam hukuku uygulaması mevcut idi Ayet ve hadislere dayalı olarak şekillenen bu uygulama evlat edinen aile yanında bakım, koruma, yetiştirme ve meslek eğitimi gibi bugün koruyucu aile olarak tanımlanan esaslar üzerine bina edilmişti. İslam hukukunda muhtaç çocukların haklarını korumaya yönelik uygulamalar hukukî yönden 0-7 yaş ve sonrası olmak üzere ikiye ayrılıyordu. Çocuklar bu ayırım esas alınarak aileler yanına yerleştiriliyordu. Mümeyyiz yaşına kadar aileler yanına yerleştirilen çocukların masraflarını talep edilirse devlet veya vakıf, talep edilmezse alan aile veya çocuğun ailesi karşılıyordu. Eğer çocuğu alan kimse nafakasını karşılamaya söz verirse yaptığı harcamalar karşılıksız hayır kabilinden hukuk dilindeki tanımı ile *teberru* sayılıyordu. Çocuğun yalnızca hayır yapmak üzere bakımının üstlenilmesi durumunda yapılan harcamalar karşılığında öz anne babasından ücret talep edilebiliyordu. Mümeyyiz yaşından sonra ise çocuğun emeği nafaka karşılığı kiraya verilerek masrafları karşılanıyor, artan önemli bir miktar ücret ise çocuğa verilmek üzere aile tarafından saklanıyordu. (Bay, 2014: s. 5) . *Medeni kanundaki uygulaması için bakınız. Mehmet DEMİR, “Bazı Ülke Yasaları İle Karşılaştırmalı Olarak Evlat Edinmenin Yasal Koşulları”, AÜHFİD, C.52, S. 3, 2003, s. 253-273.*

¹⁷ Bu ilamda Ömer adlı kişi, kız kardeşinin hiçbir malının bulunmadığını, kendisinin de fakir bulunduğunu ifade ederek Mehmet Emin Paşa'nın yanında hizmet etmek üzere belirsiz bir süreyle her ay için 15 kuruş ücret takdir edilerek görevlendirildiği ifade edilmektedir.

Beslemeden farklı olarak tarihte ve günümüz Türkiye’inde bir de çeşitli sebeplerle sokağa terk edilmiş kimsesiz çocuklar bulunmaktadır ki bunlara *lâkit* adı verilmekte ve insanlar, bu tür çocukları koruma ve besleyip büyütmeleri için teşvik edilmektedir (Sağlam, 2006: s. 42-45). Evlatlık terimi, kimsesiz çocukların bakılması, beslenmesi ve büyütülmesi amacıyla koruyucu aileye verilmesi için kullanılmaktadır. Koruyucu aileler bu hizmetlerine karşılığı olarak isterlerse devletten ücret bile alabilmektedir (Doğan, 2013: s. 153)¹⁸. Evlatlık uygulaması ayrı bir çalışma konusu olduğu için bu kadarla yetinilmiştir. Türkiye Cumhuriyetinde koruyucu aile kavramı, ilk kez 1926 tarihli Medeni Kanun’da yer almıştır. 1930 yılında kabul edilen Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nda da korunmaya muhtaç çocukların koruyucu aileler yanında bakılmasına ilişkin düzenlemeler yapıldığı görülmektedir. Ülkemizdeki ilk koruyucu aile uygulaması 1949 yılında yapılmıştır. Hizmetin geniş olarak uygulanmasına ise 1952 yılında başlanmıştır. Daha sonra 1961 yılında UNICEF ile işbirliği yapılarak bir proje uygulanmıştır. 1993 yılında planlanan diğer bir projeye de hizmet canlandırılmaya çalışılmıştır çocukların koruyucu aileler yanında bakılmasına ilişkin düzenlemeler yapıldığı görülmektedir. (Ünal, 2015. s. 891)

SONUÇ

Aile bütün insan tarihinin en temel ve en önemli kurumudur. Bu itibarla Osmanlı Devletinin de büyük özen gösterdiği, hemen her alanını yasal düzenlemelerle kontrol altında bulundurduğu bu kurumda birkaç temel uygulama dikkati çeker:

1. Nikâh. Eşlerin birlikteliğinin ve bu bağlamda dünyaya gelecek çocukların gerek nesep ve gerekse korunup yetiştirilmesi, bu akdin gerçekleştirilmesiyle yasal koruma altına alınmıştır. Bir tür sözleşme gibi düşünebileceğimiz nikâh beraberinde nikâh iddiasını, boşanma ve nafaka yükümlülüğünü, boşanma iddiasına dair anlaşmazlıkları ve hukuki uygulamaları ortaya çıkarmıştır.

2. Mehir. Evlilikle doğan haklardan birisi de erkeklerin karılarına ödemekle yükümlü oldukları mehirdir. Bu meblağ nikâh esnasında belirlenmesi şart olan ve eğer belirlenmemiş ise denklik kuralına göre hesaplanan bir tutardır. Bu bedel erkeğin öncelikli borcudur ve kendisine karısı tarafından bağışlanmamışsa mirastan en önce karşılanacak meblağdır. Bu itibarla mehir konusundaki anlaşmazlıklar mahkemelerin sıklıkla karşılaştıkları davalar arasında yer almaktadır. Mehir, erkeklerin aile kurumunu sonlandırma konusunda daha temkinli olmalarını ve boşanma sonrası kadınlara bir sosyal güvence oluşturulmasını sağlayan bir uygulamadır.

3. Miras ve taksimi: Doğal olarak, ailenin oluşmasından sonra tıpkı çocuklar gibi o aileye ait gerek menkul ve gerek gayr-i menkul kazanımlar olacaktır. Ölüm sonrası bu malların ölen kişinin vârisi olarak mevcut veya ilerde dünyaya gelecek hak sahiplerine taksimi zorunluluğunu doğurmaktadır. Hak sahiplerinin soy bağına dayalı olarak tespiti ve malların vârislere dağıtılması da çok önemli bir husustur. Vârisler arasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkların çözülmesi ve mirasına tasarruf etme durumunda bulunmayan çocuk, deli ve kayıpların hakkının korunması da devlet yöneticilerinin en temel görevlerinden olmuştur.

4. Emval-i Eytam İdaresi: Mirasın devlet görevlileri tarafından koruma altına alınması amacıyla Tanzimat sonrası Emval-i Eytam İdaresi adıyla bir kurum oluşturulmuştur. Böylece hem mirasın kötü niyetli kişilerce amaç dışı kullanılmasına engel olunmuş, hem de zamanı geldiğinde hak sahiplerine verilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca bir kredi kuruluşu gibi işletilerek mirasın nemalandırılması sağlanmıştır. Ama bunun yanı sıra ihtiyaç sahiplerinin de kredi taleplerinin karşılanması sağlanmıştır.

5. Gerek ihtiyaç sahibi yetimlerin ve gerekse çocuklarını geçindirmekten aciz ailelerin çocuklarını, zengin kişilerin konaklarında besleme adıyla kiralama uygulamaları gerçekleştirilmiş

¹⁸ Bu konuyla ilgili olarak Dr. R. Doğan’ın ve V. Ünal’ın makalelerine bakılabilir.

ve bu bağlamda kararlaştırılan ücretler, çocukların yetişkin oldukları zaman kendilerine verilecek şekilde korunması sağlanmıştır.

6. Bütün bu sayılan hususlar yargı denetiminde hayata geçirilmiş ve kadı sicilleri olarak adlandırılan defterlerde kayıt altına alınarak korunmuştur.

Kuşkusuz bu sayılan hususlarla ilgili günümüz Modern Türkiye'sinde de yasal düzenlemeler bulunmaktadır. Ancak bu çalışmayla iki uygulama normunu karşılaştırmaktan kaçınılmış ve Osmanlı Devleti'ndeki yasama kurumlarının uygulamalarına dair bilgiler aktarılmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

KADI SİCİLLERİ:

- 3 Numaralı Kırşehir Şeriye Sicili.
- 6 Numaralı Kırşehir Şeriye Sicili.
- 8 Numaralı Kırşehir Şeriye Sicili.
- 12 Numaralı Kırşehir Şeriye Sicili.
- 20 Numaralı Kırşehir Şeriye Sicili.
- 975 Numaralı Ankara Şeriye Sicili.
- 1109 Numaralı Ankara Şeriye Sicili.

MATBU ESERLER:

- Akyüz, V. Akrabalık. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.22, <http://www.islamansiklopedisi.info>.
- Bay, A. (2014). Osmanlı Toplumunda Evlatlıklar Ve Hukukî Durumları. *Turkish Studies-International Periodical ForThe Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/4 Spring*, p. 149-163, ANKARA-TURKEY.
- Bilmen, Ö. N. (1969a). *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılah-ı Fıkhiyye Kamusu*, c. 2. İstanbul: Bilmen Yayınevi.
- Bilmen, Ö. N. (1969b). *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılah-ı Fıkhiyye Kamusu*, c. 5. İstanbul: Bilmen Yayınevi.
- Çanlı, M. (2002). Eytam İdaresi ve Sandıklar (1851 -1926, *Yeni Türkiye Dergisi*, 14 (Türkler), 57-73.
- Çomaklı, Ş. E. Yıldırım, Kürşat E. (2013). Ceninin 170Mirasçı Sıfatıyla Vergi Mükellefiyeti. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 5 (1), (Online).
- Demir, M. (2003). Bazı Ülke Yasaları İle Karşılaştırmalı Olarak Evlat Edinmenin Yasal Koşulları. *AÜHFĐ*, 52 (3), 253-273.
- Doğan, R. (2013). Bir Koruma Tedbiri Olarak Koruyucu Aile Kurumu ve Koruyucu Aile Yönetmeliği. *Ankara Barosu Dergisi*, 2013/2, s.145-170,

- Gürkan, Ü. (1974). Evlat Edinme ve Beslemelerin Hukukî Durumu. *Türk Hukuku ve Toplumuna Üzerine İncelemeler*, (Ed. Adnan Güriz, Peter Benedict), Ankara, 1974, s.163-205.
- Keskin, E., İnan, E. A., Mumcu, M., Erdönmez, P. (2008). 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi (1958-2007), İstanbul.
- Koçak, Y. (2014). Türkiye’de Hukuk Devletinin Gelişiminde Yargının Yeri. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 9/2 Winter p. 961-974, ANKARA-TURKEY.
- Kurt, L. M. (2011). Ceninin Malvarlığı Hakları. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:2 Sayı:1 s.23, Yıl:2011.
- Özcan, T. (2006). Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi Ve Eytâm Sandıkları. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 14, s.103-121, Yıl: 2006
- Sağlam, O. (2006). *İslam Hukuku Açısından Evlat Edinme*. (Yayılanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÜNAL, V. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/6 Spring 2015, p. 875-900 DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8181> ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY
- Türk Medeni Kanunu*, Kanun No. 4721 Kabul Tarihi: 22.11.2001.
- Yazıcı, N. (2007). Osmanlılarda Yetimlerin Korunması Üzerine Bazı Değerlendirmeler. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48 (1), 1-46.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

- Sarıcaoğlu, M.E. (2016). “Kadı Sicillerinde Aile Kurumuna Dair Hukuki Uygulamalar (Kırşehir Örneği) / Legal Practices Regarding the Institution of Family in Court Registries (Kırşehir Case)”, *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Hayati Akyol Armağanı), Volume 11/1 Winter 2016, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9410>, p. 161-174.